

שופטים ב

והקניזי והקדמוני שנכרת לאברהם
אבינו ברית עליהן כו".

איז ידוע אין דעם די שאלה⁸: צו וואס
וועט מען דארפן (נאך) מוסיף זיין
לעת"ל נאך ערי מקלט? — לכאורה
וועלן דאך דעמאלט ניט זיין קיין
רוצחים⁹ אפילו ביי די אומות העולם —
ווי דער נביא זאגט¹⁰: „לא ישא גוי אל גוי
חרב"י¹¹ —

און אע"פ אז ערי מקלט זיינען בעיקר
צוליב א הורג נפש בשגגה — איז דאך
אבער אויך די מציאות פון הריגת נפש
בשגגה ניט שייך לעת"ל, הן מצד הנהרג
והן מצד ההורג:

א. נאך דעם ציווי (בפרשתנו), אז
„כי יכרית ה' את הגויים גו' וירשתם
גו'" זאל מען אויסטיילן? ג' ערי מקלט
— „והי' לנו שמה כל רוצח"י³ — איז
דער פסוק ממשיך ומוסיף: „ואם ירחיב
ה' את גבולך כאשר נשבע לאבותיך
ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת
לאבותיך . . . ויספת לך עוד שלש ערים
על השלש האלה". שטייט אין ספרי
(וירושלמי⁴) געבראכט אין רש"י על
אתר, אז דער ציווי באציט זיך צום זמן
דלעת"ל, ווען אידן וועלן באקומען אויך
„ארץ קני וקניזי וקדמוני"י⁵; און אזוי
פסקנט אויך דער רמב"ם⁶: „בימי המלך
המשיח מוסיפין שלש אחרות על אלו
השש . . . והיכן מוסיפין אותן בערי הקני

(8) זית רענן (להמג"א) ליל"ש כאן. ומסיים: ועי'
בכוונת האר"י. וראה לית, ספר הליקוטם
(להאריז"ל) ושער המצות פרשתנו עה"פ. ש"ך עה"ת
עה"פ. של"ה בית דוד בסופו (כד, רע"א ואילך).
משכיל לדוד לפרש"י כאן. ועוד.

(9) כ"ה הלשון בלית וספר הליקוטם ושער
המצות שם. שלא יהיו רוצחים⁹. „שאו ירבו
הרוצחים". ולכאורה לשון זה מתאים על הורג נפש
במזיד. [שגם מויד מקדים לערי מקלט (מכות י, ב.
רמב"ם הל' רוצח פ"ה ז')]. אבל גם בפרשתנו נאמר
(יט, ד' יי). לשון זה (רוצח) על הורג נפש בשגגה.
וכן בפ' מסעי (לה, יא. כה ואילך). וכ"ה במדרשי
חז"ל, וברמב"ם בכ"מ (ראה רמב"ם שם ה"ב, ה"ט.
ועוד). ואכ"מ.

(10) ישע"י ב, ד.

(11) כ"ה בלית וספר הליקוטם ושער המצות
שם. ועד"ז בזה רענן שם. וראה הערה 17.

(1) יט, א ואילך.

(2) ל' הכתוב בפרשתנו (יט, ב. ז): שלש ערים
תבדיל לך. וברמב"ם (הלכות רוצח רפ"ח): מ"ע
להפריש ערי מקלט שנאמר שלש ערים תבדיל לך.
בהמצות שבהכותרת להל' רוצח (מצוה ט): להפריש
ערי מקלט ולכוין. להם הדרך (ומשמע שג"ז. לכוין
להם הדרך בכלל המצוה). ובסהמ"צ מ"ע קפב:
להכוין... שש ערי מקלט כו' ושתקן דרך אליהם כו'.
ומביא הכתוב (יט, ג) תכין לך הדרך. ובמניין המצות
בריש ספר היד: להכוין שש ערי מקלט שנאמר תכין
לך הדרך ושלשת. ואכ"מ.

(3) יט, ג.

(4) שם, ח"ט.

(5) מכות פ"ב ה"ז. וראה תוספתא מכות ספ"ב.

(6) פרש"י כאן, ח.

(7) הל' רוצח פ"ח הי"ד.

(*) עיין רשב"ם יחור כ, יג. ואכ"מ.

(**) הלשון בפסוק ג' „כל רוצח", יל"פ בדוחק
שבזה נכלל גם מזיד כיון שגם הוא מקדים בחתלה,
כנ"ל. אבל מהמשך הפרשה (יט, יא) לא משמע כן.
ואכ"מ.

(*) ובמנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם בריש
ס' היד: ולהכוין לו הדרך. וראה רמב"ם ס' המדע
(ירושלים תשכ"ד) בש"נ: ולכוין (בכפנים). לכוונן.
(**) בהוצאת ה"ח העליר והר"י קאפח
להבדיל. ועד"ז הוא בחינוך מצוה חק.

וועט דאך במילא אויך ניט זיין קיין ארט אויף צו באגיין אן עבירה אפילו בשוגג¹⁷.

ב. ס'זיינען דא מפרשים¹⁸ וואס לער-נען, אז דאס וואס מ'וועט לעת"ל מפרש זיין נאך דריי ערי מקלט איז — „למצוה“, אדער בלשון המנ"ח¹⁹, „והוא גזח"כ (כי מצד הסברא לא יצטרכו לערי מקלט לע"ל כי רק שלום ואמת וטוב יהי בימי המלך המקוה ב"ב רק גזה"כ לעשות המצוה הזאת וגזח"כ שיהי ס"ה תשעה)“.

דאס גופא וואס א מענטש ווערט גע-הרג'ט איז א באווייז אז אים קומט א חיוב מיתה, ווי די גמרא²⁰ זאגט אויפן פסוק²¹, „ואשר לא צדה והאלקים אנה לידו — במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהרגו את הנפש אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד (ואין עדות וכו') הקב"ה מזמין לפונדק אחד זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם, וזה שהרג בשוגג יורד בסולם ונופל עליו והורגו זה שהרג במזיד נהרג וזה שהרג בשוגג גולה“ — און וויבאלד אז לעת"ל וועט ניט זיין קיין פאל פון א הורג במזיד, וועט דאך במילא ניט זיין אזא איינער וואס זאל זיין מחוייב מיתה, אז ער זאל דארפן גע'הרג'ט ווערן בשוגג.

און אזוי אויך מצד דעם הורג נפש בשגגה — ווארום ס'איז דאך ידוע²², אז דאס עובר זיין אויף אן עבירה בשוגג קומט דערפון וואס מ'האט עפעס א שייכות (מעין עכ"פ, ווי לעיל בא „והאלקים אנה לידו“) צו דעם (רע שבה) חטא (וואס דערפאר „כל השוגגין צריכים כפרה“²³) — און היות אז לעת"ל וועט נתבטל ווערן דער רע אין וועלט²⁴,

(17) בשער המצות שם מביא בהקדשה (נוסף על הכתוב „לא ישא גוי אל גוי חרב“), וכתוב לא ידעו ולא ישחיתו וגו' וכתוב בלע המות לנצח וגו' ואם כן איר ולמה נצטוונו לעתיד לבוא להוסיף ג' ערי מקלט אחרות כנראה שאז ירבו הרוצחים. ולכאורה משמע שהקדשה היא גם על הריגה בשוגג ועל עצם ענין המיתה. אמנם מסיים שם בהתירוק „אך לא במזיד שהרי אז לא ישא גוי אל גוי חרב גוי אלא יהי בשוגג ועי"כ יתרבו הרוצחים בשוגג כו' אבל דע לך כי לא ישפך דם נקי כו' ר"ל שלא יהי במזיד רק בשוגג כנ"ל כי הכי כתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ“ (ועד"ז הוא בל"ת וספר הליקוטים שם בקיצור).

אבל בשל"ה שם משמע דהקדשה היא גם על הורג נפש בשגגה (כנ"ל הערה 16) [ושם בסוף העמוד מקשה על מה שביחזקאל מוכיר טומאת מת לאביו ולאמו יטמאו הלא כתיב בלע המות לנצח]. ולכאורה כן צריך לפרש גם בהאריזל שם שמחלק שם בהתירוק שתלוי אם הקץ יהי „בעתה“ או „אחישנה“ ודוקא אז (אחישנה) יהי שייך הורג נפש בשגגה. וראה ספר המאמרים תקס"ה ס"ע תשצט שמביא הקדשה מל"ת להאריזל „אך יתכן שיצטרך ערי מקלט לרוצחים בשוגג לעי"ל“.

ואולי ככהאריזל אין הכוונה הריגת נפש בשוגג כפשוטו, כיא רק להענין ברוחניות (ע"ד הקבלה, ראה שם התיקון לזרוע של הבל כו'). ודוחק. ואכ"מ. וראה ת"ח שמות ד"ה ענין קין והבל. אוה"ת מסעי ע' את"ט.

(18) זית רענן בתירוק הב'.

(19) מצוה תקכ.

(12) מכות י, ב. פרש"י משפטים כא, יג. וראה פרש"י נח ט, ה.

(13) משפטים שם.

(14) ראה ל"ת להאריזל ויקרא (טעמי המצות שם מצות על כל קרבנך תקריב מלח). אגה"ק ס"ס כח.

(15) (וזהו כל ענין קרבן חטאת וכו') — פרש"י ריש מס' שבועות ד"ה תולה. פרש"י נח שם. וידוע השק"ט בשוגג דרבנן הצריך כפרה (ראה נתה"מ סרלי"ד סק"ג. שו"ת תורת חסד או"ח סל"א. אתוון דאורייתא כלל יוד. שו"ת מנחת אלעזר (מונקאטש) ח"ג סי"ב (ובמפתחות שם). ולכאורה טעם האריזל הנ"ל הוא גם בדרבנן).

(16) כ"ה הקדשה בשל"ה שם „בודאי לא יקרה שום רע אפי' כי הרע יכלה מהעולם ולא יהי רק טוב בהחלט“.

במעשה בראשית אלא עולם כמנהגו
נוהג²⁷. און במילא וועט אויך זיין שייך
די מציאות פון הורג נפש (בשגגה²⁸).

דערמיט וואלט מען אויך געקענט
מסביר זיין א דיוק אין רמב"ם: נאך דעם
ווי דער רמב"ם²⁹ רעדט וועגן דער
אמונה בביאת המשיח, אז „כל מי שאינו
מאמין בו כו' לא בשאר הנביאים בלבד
הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו
שהרי התורה העידה עליו שנאמר כו'
אף בפרשת בלעם נאמר כו'“, איז ער
ממשיך און ברענגט נאך א ראי' אין א
באזונדערע הלכה³⁰: „אף בערי מקלט
הוא אומר ואם³¹ ירחיב ה"א את גבולך
ויספת לך עוד שלש ערים כו' ומעולם
לא ה' דבר זה ולא צוה הקב"ה לתוהו“
— ולכאורה איז ניט מובן: פארוואס
טיילט אויס דער רמב"ם די ראי' אין א
הלכה בפ"ע?

וע"פ הנ"ל י"ל, אז דערמיט וויל דער
רמב"ם מרמז זיין³², אז די ראי' פון ערי
מקלט באציט זיך ניט נאר צו דעם וואס
ער זאגט אין דער הלכה שלפנ"ז (וועגן
ביאת המשיח בכלל), נאר אויך צום תוכן
המדובר אין דער הלכה שלאח³³ —

עס איז אבער לכאורה שווער אזוי
זאגן, ווארום אין דער פרשה גופא,
בהמשך צום ציווי „אם ירחיב ה"א את
גבולך גו' ויספת לך עוד שלש ערים“
פירט אויס דער פסוק און זאגט דעם
טעם: „ולא ישפך דם נקי בקרב ארצך
אשר ה"א נותן לך נחלה“²⁰. אז אויך
דעמאלט וועלן די ערי מקלט זיין פאר-
בונדן מיט א הורג נפש.

ג. עס זיינען פאראן מפרשים²¹ וואס
זאגן, אז דער צורך פון די ערי מקלט
לע"ת וועט זיין נאר אין דעם זמן פון
תחילת ימות המשיח, וואס דאמאלט איז
„אין בין העוה“ לימות המשיח אלא
שעבוד מלכויות בלבד²²; משא"כ אין
דער שפעטערדיקער תקופה פון ימות
המשיח²³ — „בהמשך זמן שתתרבה
הדעה בישראל“ — „אז לא יצטרכו לערי
מקלט“²⁴.

ועפ"ז קומט אויס, אז פון דעם ציווי
„ואם ירחיב ה"א את גבולך“ — צו
מוסיף זיין ג' ערי מקלט לע"ת — איז א
ראי' צו דער דיעה הנ"ל און שיטת
הרמב"ם²⁵, אז „אין בין העוה“ לימות
המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד,
(בתחלת זמן המשיח עכ"פ²⁶), ווי דער
רמב"ם איז מאריך בספרו²⁶: „ואל יעלה
על הלב שבימות המשיח יבטל דבר
ממנהגו של עולם או יהי' שם חידוש

(27) והראב"ד פליג שם.

(28) בש"ך עה"ת כאן: אע"פ שהוא (הרמב"ם)
הולך לשיטתו שכתב כו' עולם כמנהגו נוהג, עס כל
זה אין עולה על הדעת שיהי' באותו הזמן רצחנים.
וצ"ע, שהרי עיקר ענין ערי מקלט הוא להורג נפש
בשגגה, ולמה אין עולה על הדעת שיהי' הורג נפש
בשגגה כשעולם כמנהגו נוהג.

(29) ה' מלכים שם פ"א ה"א.

(30) שם הלכה ב.

(31) בדפוסים לפנינו „אם“, אבל בדפוס ראשון
„ואם“ ככתוב. ובנו"כ כת' הרמב"ם „כי“ במקום
„אם“.

(32) הביאור בזה בפשטות — ראה לקו"ש ח"ח

ע' 280. חל"ד ע' 114 ואילך.

(33) הלכה ג.

(20) ודוחק גדול לומר דקאי רק אלפני פניו.

(21) של"ה שם. ואולי זוהי גם הכוונה בית רענן
שם (בתירוץו הא') „ויל דמייר לימות המשיח“.

וראה ש"ך עה"ת. משכיל לדוד כאן.

(22) ברכות לז, ב. וש"נ.

(23) ראה לקו"ש חט"ז ע' 417 ואילך. וש"נ.

(24) של"ה שם.

(25) ה'ל' תשובה ספ"ט. ה'ל' מלכים פ"ב ה"ב.

(26) רפ"ב שם.

„צריך לעשות אותות כו“ נאָר מען איז עס שולל ווייל ר' עקיבא כו'.

ד.ה. אז פון דעם ציווי להוסיף ערי מקלט לעת"ל איז קיין ראי' ניט אז משיח וועט ניט דארפן ווייזן קיין אותות ומופתים כו'.

ועפ"ז איז מובן, אז ס'איז אויך קיין ראי' ניט פון דעם אז עס וועט ניט זיין שינוי מנהגו של עולם³⁶.

ה. וי"ל דעם ביאור אין דעם:

פון הוספת ערי מקלט לעת"ל איז קיין ראי' ניט אז דעמאלט וועט זיין עולם כמנהגו נוהג, ווייל די ערי מקלט וועלן

זיין צוליב א' הורג נפש בשגגה לפני זה — בזמן הזה³⁷. און זייענדיק דעמאלט אין די ארצות קני קניזי וקדמוני³⁸ וועט ער דארפן גולה זיין אין אז עיר מקלט³⁹.

ווי מען געפינט ביי חוב חטאת, אז ר' ישמעאל⁴⁰ כתב על פנקסו אז „כשיכנה ביהמ"ק אביא חטאת שמינה"⁴¹.

„ואל⁴² יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחי' מתים וכיוצא בדברים אלו אין הדבר כך שהרי רבי עקיבא כו“ (און ברענגט די ראי' פון בן כוזיבא) —

אויך אויף דעם (אז עס וועט דאן ניט זיין קיין חידוש דבר בעולם) איז דא א הוכחה פונעם ציווי צו מוסיף זיין ערי מקלט לעת"ל, וואס לערנט אונז אז אויך בימות המשיח וועט זיין „עולם כמנהגו נוהג“. ובמילא איז מובן אז ניט דאס איז ענינו פון משיח' און ניט דאס איז די בחינה אז ער איז משיח⁴³.

ד. עס איז אבער שווער אזוי צו לערנען אין רמב"ם:

אויב דער רמב"ם מיינט צו זאגן אז פון דער הוספת ערי מקלט איז א ראי' מוכחת אז מלך המשיח דארף ניט מאַכן קיין „אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם“, וואלט ער דאס געזאגט בפירוש (ובפרט אז דאס איז א ראי' פון א פסוק וציווי בתורה, און די ראי' וואס ער ברענגט פון בן כוזיבא איז פון דברי ודרשת רז"ל).

נאך מער: פון דעם סגנון הלשון, מיט וועלכן דער רמב"ם הויבט אן די הלכה (ג) שלאח"ז: „ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם“ (און ניט „ואין המלך המשיח צריך לעשות כו“) איז משמע, אז אויך נאך דער הלכה (ב) וועגן ערי מקלט לעת"ל קען זיין א קס"ד „יעלה על דעתך“ אז משיח

(36) וכדמשמע גם מלשון הרמב"ם שם רפ"ב אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, שיכול להיות קס"ד שיבוטל דבר ממנהגו של עולם גם לאחר שידעינו ע"ד הוספת ערי מקלט לעת"ל (ושהבחינה על משיח אינה בזה שצריך לעשות אותות כו' או לחדש דבר בעולם), וראה בפנים.

(37) ראה אלשיך כאן סוף פסוק ח.

(38) ובפרט להדיעות שהן ארץ אדום עמון ומואב (ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך א"י ע' רה. ושי"ג), שגם לפני ביאת המשיח נמצאים שם יהודים.

(39) וגם להדיעה שהובאה בריטביא (מכות יא. ב) „דבעינו כה"ג המכפר שיהא נמצא בשעת רציחה“ ואם לאו אינו יוצא משם לעולם — י"ל דזהו דוקא באם יש אפשרויות שיהי' כה"ג, משא"כ בנדודי' אין זה מעכב. ועוד דשיהי' כה"ג — הוא בשעת גמר דין (משנה מכות שם), ולהעיר מענין דלאו מינה לא מחריב בה (ובחים ג, א).

(40) שבת יב, ב.

(41) וראה יומא פ, א ופירש"י שם. אנציקלופדי' תלמודית ערך חטאת בסופו (ע' תגן). ואף את"ל

(34) כ"ה בדפוס הרמב"ם. ובכמה כת"י הגירסא „אל“.

(35) ראה מ"ש במאמר תחיית המתים רפ"ז. וראה לקו"ש ח"ח שם ע' 280 ואילך.

ובמילא דארפן זיין די ערי מקלט כדי צו אנטלויפן פון דעם גואל הדם⁴¹.

[במשנה⁴² איתא אז מצוה ביד גואל הדם צו הרג'נען דעם רוצח, נאך אין פאל פון א רוצח שיצא חוץ לתחום (ערי מקלט) ומצאו גואל הדם, אבער ניט ווען ער האלט ערשט ביים אנטלויפן אין עיר מקלט,

אבער כדי שלא לאפושי במחלוקת יש לומר⁴³, אז אויך לויט דער דיעה, מיינט עס ניט אז דוקא דעמאלט (לאחר ווי ער איז אריין אין עיר מקלטו און פון דארט ארויס חוץ לתחום) ווערט דאן נתחדש די מצוה פון גואל הדם⁴⁴, אבער איידער דער רוצח קומט לעיר מקלטו איז אן איסור אויפן גואל הדם צו הרג'נען דעם

און אע"פ אז דער טעם פון הבדלת ערי מקלט — „להכין לך הדרך וערי מקלט רבים⁴⁵ — איז: „פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח כי יחס לבבו והשיגו כי ירבה הדרך והכהו נפש⁴⁶ — כדי קענען אנטלויפן פון דעם גואל הדם⁴⁷, און דערפאר „אם ירחיב ה"א את גבולך גו' ויספת לך עוד שלש ערים⁴⁸, אז אויך דעמאלט זיינען די ערי מקלט א מקום הצלה פון גואל הדם —

ולכאורה איז יחס לבבו גו' ניט שייך לעת"ל,

זאגט מען דאך אבער בספרי בפר' שתנו — „מצוה ביד גואל הדם לר' דוח⁴⁹; און וויבאלד ס'איז א מצוה⁵⁰, איז מובן, אז דאס איז שייך אויך לעת"ל.

47) ואפילו את"ל דזה שאין דין גלות וגואל הדם בזמן הזה. הוא לא רק משום אר' הוא דרביע עלי' אלא שמופקע בעצמ'י, הרי מכיון שהחטא דהורג נפש הוא „משום המתפעל והוה דבר נמשך", החטא נמשך לעולם (צפעי' מכות ה' ב בגמ' ד"ה וכסבורין), נמצא כאילו נעשה מעשה החטא אז ובמילא ישנו החיוב גלות ומצות גואל הדם כ'.

48) מכות פ"ב מ"ז (יא, ב). ושם יב, א. וראה בכללות גדר גואל הדם (ובהבא לקמן) אנציק' תלמודית שם. וש"נ.

49) ולהעיר ממאירי מכות (יא, ב) שכתב במחלוקת ריה"ג ור"ע אי' הוי מצוה או רשות „ולא סוף דבר כשיצא אלא אף מעיקר".

50) ראה צפעי' מהד"ת טז, איב, לב, ד (נעתק בכללי התומצ' בערכו).

ע"פ משנת שא"ז חייב על כ"א, ושלימות הכפרה נעשית ע"י התשובה שבזמן הזה (ראה לקר'ש ח"ח שם ע' 416, ובארוכה בשיחת ר' תשרי תשמ"א) — יש לומר, דשאני גלות שהוא לא רק כפרה כקרבן, אלא גם גדר עונש.

ואף שחיוב קרבן חטאת הוא מצות היחיד, והמצוה דגלות היא מצות הביד' דמצות עשה להגלותו (רמב"ם רפ"ה מהל' רוצח. סהמ"צ ומנין המצות מ"ע רכה), הרי „גם המכה גם הוא בכלל מ"ע זו שנאמ' (מסעי לה, כח) עליו כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדול" (חינוך מצוה תי בתחלתה), ואף שזהו לאחר גמר דין, הרי גם בתחלה חייב עליו (משום הגנה, כדלקמן בפנים).

וראה לקמן הערה 47.

42) פרש"י פרשתנו יט, ו.

43) שם.

44) ולהעיר מחדא"ג מהרש"א מכות י, ב — דעיקר חובת גלות מפני גואל הדם שלא יהרגנו, וכשאין חשש זה אין חובת גלות. אבל כבר הקשו על דבריו שמוכת בכ"מ דכשאין גואל דם חייב לגלות. (ראה ספרי פרשתנו שם ה"ו. ועוד).

45) ראה ספרי דבי רב לספרי שם.

46) ראה בארוכה ביאורי הרי"ם פערלא לסהמ"צ לרס"ג ח"ג פרשה יז, שגואל הדם מצוה' דגופי' הוא ולא בתור שליח ביד.

*) אבל ראה שו"ת צפעי' (ווארשא) סרט"ז בסופו: ועי' בספרי פ' מסעי דמבואר דערי מקלט נוהג גם בוה"ז ע"ש אף שאין מקדשין ולא מזבח ולא סנהדרין. צפעי' למכות ז, א (גליון ד"ה מנה"מ) — נעתק בצפעי' עה"ת מסעי לה. כט. וראה קצוה"ח סימן ב.

**) ראה אנציקלופד' תלמודית ערך גלות וערך גואל הדם בסופו. וש"נ. ועי' השו"ן בראשונים שהובאו שם. וראה רמ"א חו"מ ר"ס תכ"ה.

מציאות פון גואל הדם. וויבאלד (דער רמב"ם אליין פסקינט)⁵⁶ אז „באותו הזמן לא יהי' שם רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות כו' ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד"; אין א מצב, פון „לא קנאה ותחרות" און זיין עסוק „לדעת את ה' בלבד", איז ווי קען זיין אז איינער זאל הרגנען א צווייטן וואס „לו אין משפט מות", נאך מצד דעם וואס „יחם לבבו".

און מען קען ניט ענטפערן אז דאס וואס מ'וועט לעתל דארפן האבן ערי מקלט וועט זיין — ניט אויף צו מציל זיין דעם הורג נפש בשגגה פון דעם גואל הדם, נאך — אלס א כפרה פאר דעם חטא (ווייל ענינן פון ערי מקלט איז ניט בלויז הגנה והצלה, נאך אויך כפרה⁵⁷ על החטא) — ווארום דער פטוק זאגט בפירוש „ולא ישפך דם גוי", אז זיי וועלן זיין (אויך לעתל) צוליב הגנה והצלה.

נוסף לזה: אויב די ערי מקלט לעתל וועלן זיין נאך צוליב דעם אז א הורג נפש בשגגה זאל האבן א כפרה, איז דאך ניטא דער חשש אז „כי ירבה הדרך והכהו נפש", איז ניטא קיין הכרח אויף ערי מקלט אין ארץ קני קניי וקדמוני דוקא — עס זיינען דאך שוין דא ערי מקלט אין איי ווער הירדן⁵⁸;

משא"כ ווען דער טעם איז (אויך ובעיקר) בכדי צו מציל זיין דעם הורג נפש בשגגה פון דעם גואל הדם, און

רוצח (פונקט ווי אז אנדער מענטש)⁵⁹ —

נאך אז אויך לדעה זו איז מלכת-חילה, נאך פאר דער ניסה לערי מקלט איז שוין דא א מצוה (ע"ד ווי שיטת הספרי⁶⁰) אויפן גואל הדם צו נוקם זיין מיתת קרובו; נאך היות אז תורה גיט דעם הורג נפש בשגגה די הגנה פון עיר מקלט, ווערט מיט דעם באוואונט, אז כל זמן דער רוצח איז נאך ניט אנגע-קומען לעיר מקלט⁶¹ איז ארי' הוא דרביע עלי' אויף דעם גואל הדם און ער קען ניט מקיים זיין מצותו⁶².

ו. מען דארף נאך אבער פארשטיין (בשיטת הרמב"ם):

דער רמב"ם פסקינט דאך⁶³ אז ס'איז נאך א רשות ביד גואל הדם להרגו (ווען יצא חוץ לתחומה בזדון). ולכאורה, אפילו לדעתו אז לעתל איז עולם כמנהגו נוהג, איז אין הכי נמי אז עס קען זיין א הורג נפש בשגגה, ווי קומט אבער דעמאלט — יחם לבבו (ובמילא) א

(51) ראה מניח מצוה תי.

(52) ובספרי דבי רב לספרי כאן, דמאן דאית לי' (כשי"ם) מצוה אפי' בתחלה מצוה (כבספרי כאן) אלא שנשאר בצ"ע. ובבבאור הרי"ם פערלא לסהמ"צ לרס"ג מלית רעד כתב בפירוש הספרי שהמצוה היא לרדפו לעיר מקלטו ולא להרגו ע"ש. ומהספרי דבי רב משמע דמפרש גם להורגו.

(53) ולהעיר מצפ"ע מכות יב, א (גליון ד"ה רוצח שיצא) דאם לא גלה עדיין לכורע פטור אם הרגו. וי"ל ע"פ הג"ל בפנים, דכשאנו בורח לערי מקלט אין לו ההגנה.

(54) אף שיש לפרש שדוקא לאחר שנגמר דינו בב"ד להגלות וחל עלי' החיוב להצטרע צער גלות ששקול כמעט כצער מיתת (חינוך מצוה תי) הרי כשיצא מעיר מקלטו, מצוה ביד גואל הדם לקיים חיוב זה.

(55) ה"ל רוצח פיה ה"י.

(56) סוף הלכות מלכים.

(57) ראה מכות ב, ב. תודיה מודי שם יא, ב. ובכ"מ. וראה שו"ת צפ"ע שם. צפ"ע למכות (י, א) ד"ה הללו. וש"נ.

(58) כי אין מקור לחדש דערי מקלט קולטים ומכפרים רק על הורג נפש שכאותה מדינה.

וואס „ראוי לירשו“⁶³ (א שייכות צו עם — ובמילא איז (ע"פ תורה) „יחם לבבו“⁶⁴) צו הרג'נען דעם רוצח⁶⁵, אויף אַראָפּנעמען דעם „רוצח גואל הדם את הרוצח גו' ולא תקחו כופר לנוס גו' ולא תחניפו את הארץ גו' ולא רץ לא יכופר לדם גו' כ"א בדם שופכו“⁶⁶ [ובפרשתנו „והי' עליך דמים“⁶⁷] — די מעשה החטא.

און דעריבער איז אויך לדעת הרמב"ם וואס פסק'נט אַז „רשות לגואל הדם להרגו“, דאָרף מען האָבן ערי מקלט לעת"ל אויף אַנטלויפן פון דעם גואל הדם, וויבאַלד אַז דער גואל הדם איז אַז ענין ע"פ תורה⁶⁸ (ניט (נאָר) מצד אַ טבע (יצה"ר) געפיל פון נקמה) — יחם לבבו,

ובמילא איז דאָס אויך בהזמן (לעת"ל)⁶⁹ ווען עס איז „לא קנאה ותחרות“ נאָר „עסק כל העולם לדעת את ה' בלבד“.

(63) רמב"ם שם פ"ב ה"ב — לענין גואל הדם בהורג במזיד.

(64) ע"ד החילוק באופן האבלות ע"פ חורה בהתאם למדת הקירוב משפחתי.

(65) ע"ד הענין ד. קנאין פוגעין ב"י (סנהדרין פב, א), דלכמה דיעות הוי רשות (רא"ש ויד רמ"ה שם). וראה גם רמ"א חו"מ סתכ"ה ס"ד.

וכן השו"ם במל"מ הל' רוצח ספ"א.

ו"ל שבגואל הדם הוי יתירה מזה, כי קנאי הבא לימלך אין מורין לו (סנהדרין שם), משא"כ בגואל הדם (שירי קרבן לירושלמי סנהדרין ספ"ט).

(66) מסעי לה, כז. לב-לג.

(67) ראה מ"ק ה, א.

(68) ראה תפארת ישראל למשנה מכות שם דהוי מצוה קטנה דכל כה"ג לגבי מצוה ממש רשות קרי לה.

(69) וזה שאפ"ל מציאות שאדם יהרג לעת"ל — אף שע"פ גמ' הנ"ל ס"א הוא לפי שהרג במזיד (בלי עדים) — צריך לומר (גם לדעת הרמב"ם) שהוא לפי שהרג במזיד בזמן הזה (ראה אלשיך שם).

מובן פארוואס מ'דאָרף האָבן די הוספת הערים אין ארץ קני קניזי וקדמוני, היות אַז ביי „לנוס שמה“ איז נוגע עס זאָל ניט זיין „ירבה הדרך“.

ז. ו"ל הביאור בזה:

די הלכה פון גואל הדם מיט אַלט פרטים איז ניט אַז ענין פון „דברה תורה . . כנגד יצה"ר“⁵⁹ וועלכער וועט מסית זיין און מאַכן אַז „יחם לבבו“ דערפאַר האָט תורה בלית ברירה געגעבן רשות (אַדער אַ ציווי) צו הרג'נען דעם רוצח

— וואָרום אויב אַ הורג נפש בשגגה איז ניט חייב מיתה, איז ווי איז שייך צו זאָגן אַז דער גואל הדם האָט רשות אים צו הרג'נען, וכש"כ — אַז עס איז אַ מצוה אויפן גואל הדם?

נאָר דאָס איז אַ הנהגה מעיקרא ע"פ תורה או מצוה⁶⁰: עס זיינען דא אופנים ווען די תורה הייסט ב"ד זאָל אויספירן דעם חיוב מיתה — ווען עס זיינען דא עדים והתראה; פאַראַן אופנים ווען עס קומט מיתה בידי שמים; און ביי אַ הורג נפש בשגגה, וויבאַלד אַז דורך אים איז געהרג'עט געוואָרן אַ נפש מישראל⁶¹, האָט תורה דאָס איבערגעגעבן⁶² צו דעם

(59) כמו באשת יפת תואר (קדושין כא, ס"ב). פרש"י תצא כא, יא).

(60) וכדמוכח מהא דלכו"ע במזיד, „מצוה ביד גואל הדם להרוג את הרוצח“ (רמב"ם הל' רוצח פ"א ה"ב). ואם אין לו גואל הדם ב"ד מעמידים לו גואל הדם (סנהדרין מה, ב. וראה רמב"ם וספ"ט שם). וראה הוספות הרמב"ן לספר המצות מ"ע יג. ובכ"מ. (61) ראה צעפ"נ מכות י, ב בתחלתו מגליון.

(62) ואף שהרשות לגואל הדם היא רק כשיצא חוץ לתחום (כברמב"ם שבהערה 55), משא"כ לפני גואל הדם (רק) פטור (רמב"ם שם פ"ה ה"ט) — י"ל שאיז שאז נתחדש כל הגדר דרשות משא"כ לפני שבא לעיר מקלטו, כ"א שלפניו ארי הוא דרכי ע"ל, וכנ"ל בפנים סוסי"ה לדעת המ"ד מצוה.

זאל מען זוכה זיין בקרוב צו דעם
„ירחיב ה'א את גבולך" וכפשוטו, און
עס וועט זיין דער „ויספת לך עוד שלש
ערים" — די הוספת ג' ערי מקלט,

און אויך ברוחניות, די התגלות טעמי
תורה לע"ל⁷¹ דורך משיח צדקנוי⁷²
במהרה בימינו ממש.

(משיחות מוצש"ק פ' בלק ופנחס תשל"ח)

ח. ויהי רצון אז דורך דער עבודה
פון ערי מקלט בזמן הזה ברוחניות —
לימוד התורה, וואס „דברי תורה . .
קולטין"⁷⁰,

ובפרט אין דעם זמן וואס איז געגעבן
געוואָרן אלס א „מקלט" — דער חודש
אלול וואס ר"ת שלו איז „אנה לידו
ושמתי לך", „לרמוז כי הקב"ה בחסדו
אנה וזמן חדש אלול לכל מי שחטא
בתוך השנה שישוב אז בתשובה ויקב-
לוהו"⁷²,

(70) מכות י, א. וראה אוה"ת מסעי ע' א' תיד
ואילך.

(71) ל"ת ושער הפסוקים להאריז"ל פ' משפטים.
פרי עץ חיים שער ר"ה פ"א.

(72) שה"פ שם. ועד"ו בל"ת ופע"ח שם.

(73) אוה"ת שם ס"ע א' תטו.

(74) רש"י שה"ש א, ב. — וראה ד"ה אל תצר את
מואב — לאדהאמ"צ.

שופטים ג

זיינען דא כמה פרטים אין וועלכע אן אדם קען יע פארגליכן ווערן צו „עץ השדה“¹,

נאר אן אן אדם איז עץ השדה: אן „עץ“ דריקט אויס (ניט בלויז טיילווייז אדער טפלידיקע פרטים פון דעם אדם, נאר) די גאנצע זאך פון אדם — „האדם עץ השדה“.

[ווייל אז דאס איז אויך פארשטאנדיק פון דעם וואס מען זאגט ניט קיין תחנון בחמשה עשר בשבט² — ר״ה לאילנות: ס׳איז א מנהג ישראל צו עסן פירות האילן ביום זה³ וכו׳ (און מען פאר- בינדט עס⁴ מיטן פסוק „כי האדם עץ השדה“).

אויב עץ השדה איז ניט מער ווי א משל אויף אדם — איז עס דאך ניט קיין טעם מספיק אז דער אדם זאל „פראווען“ דעם עץ׳ס ר״ה⁵. איז דער- פון מובן, אז „האדם עץ השדה“ מיינט, כנ״ל, אז דער אדם איז עץ השדה, און דערפאר האט דער ר״ה פון דעם עץ א שייכות צו אדם].

א. אויפן פסוק „כי האדם עץ השדה“ פרעגט די גמרא⁶, „וכי אדם עץ [ה]שדה הוא“ און פארענטפערט: „אלא משום דכתיב כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות, וכתיב⁷ אותו תשחית וכרת, הא כיצד אם תלמיד חכם הגון הוא ממנו תאכל (למוד הימנו, רש״י) ואותו לא תכרות, ואם לאו אותו תשחית (סור מעליו, רש״י) וכרת“.

דארף מען פארשטיין: פון דעם וואס די גמרא פרעגט „וכי אדם עץ שדה הוא“ איז מוכח, אז די גמרא נעמט אן, אז דאס וואס דער פסוק פארגלייבט אן אדם צו „עץ השדה“ איז ניט בלויז ווייל עץ השדה דינט ווי א משל פון וועלכן מ׳קען פארשטיין איינע (אדער עט- לעכע) פון די מעלות ותכונות של האדם [ווייל אויב דער פסוק מיינט צו פאר- גלייכן זיי נאר אין געוויסע פרטים, האט דאך דעמאלט קיין ארט ניט צו פרעגן: „וכי אדם עץ שדה הוא“ — וויבאלד עס

(1) פרשתנו כ. יט.

(2) תענית ז. א.

(3) שם, כ.

(4) עפ״י יומתק זה שהשים לא נקט כאן לשון „למה נמשל אדם לעץ השדה“ (וכי״ב) — כלשון השם כמ״פ תיכף לאחז׳ בנוגע לדברי תורה.

(5) ברש״י (ועד׳ו ברבינו גרשום) תענית שם: אלא מקיש אדם לעץ השדה מה עץ השדה כר׳ ומשמע שוותי הכוונה בחירוק הגמ׳, שהאדם אינו עץ השדה ורק נמשלו זל״ז. וצ״ע מהי הקסיד מלכתחילה שהאדם היי עץ השדה?

(*) בחזקת מהרש״א (ועד׳ו בפ״י הרי״ף לעי״י) שם מפרש דקושיית הש״ס היא שלפ״י פשוטו של מקרא (שמה האדם עץ שדה — רש״י עהר״פ) הול״ל כ״י עץ השדה אדם, ע״ש. אבל מפשטות ל׳ הגמרא „וכי אדם עץ השדה הוא“ משמע, שהקושיא היא א״ך אפ״ל שהאדם הוא עץ השדה, כבפנים.

(6) ראה אבות פ״ג מ״ז. ועוד. וראה בפרטיות ס׳ הליקוט׳ם (צ״צ) ע׳ עץ, ס׳ הערכים-חב״ד ח״א ע׳ אדם ס״א, ושי״ן.

(7) וראה רש״י שלה יג, כ.

(8) שו״ע או״ח סקל״א ס״ו.

(9) משנה ריש ר״ה (כדעת ב״ה).

(10) מג״א שם סקט״ו. השלמה לשרע אדה״ו (לבעה״ס דברי נחמ״י) שם ס״ח. ויש מנהגים לומר ליקוט׳ם מתנ״ך וזהר כר׳ (נדפסו בס׳ פרי עץ הדר — ויניצאה, תפ״ח. וכמ״פ לאחז׳). — ולא ראיתי במדינותינו נזהרים כן.

(11) ראה לקוטי מהרי״ח ח״ג מנהגי שבט (בטעם שלובשים בבדי יוט״). ועוד.

(12) ופשוט שאינו דומה להעמדת אילנות בביהכ״ס בעצרת (שו״ע אדה״ו או״ח סתצ״ד סט״ו).